

MAROKASH YOZUVCHISI — TOXIR BENJULLUN ROMANNAVIS ADIB

Abdulazizova Dilobar Abdumalik qizi

Toshkent Davlat Sharqshunoslik Universiteti

email: abdulazizova.da@gmail.com telefon: +998974442720

<https://doi.org/10.5281/zenodo.23400368>

Annotatsiya. *Ma'lumki, arab adabiyoti juda boy va keng qamrovga egadir. Bunga sabab, eng avvalo arab diyorlarida so'z san'ati hisoblanmish adabiyotning eng qadimgi davrlardan buyon rivoj topib kelayotgani bo'lsa, ikkinchi tarafdin asrlar davomida arablar boshdan kechirgan tarix, boshqa madaniyatlar bilan qorishuvlar, adabiy aloqalar, ijtimoiy hayot va hokozolarni omil qilib keltirish mumkin. Ana shu serqirra arab adabiyotining jilokor va yorqin, o'ziga xos adabiyot jabhalaridan biri bu — Marokash adabiyotidir. Marokash adabiyotining eng qiziqarli jihati uning ko'p tilliligidir. U fransuzabon va arabizabon Marokash adabiyotiga bo'linadi. Marokash 1912-yilda Fransiya va Ispaniya tomonidan bo'linib olinganidan so'ng zamonaviy Marokash adabiyoti arab tilidagi rivojlanishi sezilarli ravishda pasaydi.*

Mustamlakachilik hokimiyati Marokash xalqining ta'limini arab tilida oshirishga to'sqinlik qilar, shuningdek mamlakatda arab tilidagi nashrlarni chop ettirish uchun bosmaxonalar yetarli emas edi. Fransuz va ispan maktablarining ochilishi mamlakatda g'arb madaniyatining tarqalishiga zamin bo'ldi. Natijada Marokashda, Jazoirchalik bo'lmasa-da, ijodkor ziyolilar qatlami juda fransuzlashib ketdilar. Badiiy va ilmiy asarlarning ko'p qismi g'arb adabiyotining an'alarida, fransuz tilida, qisman ispan tilida yaratildi. Toxir Benjullun asli Marokashdan bo'lgan arab-fransuz yozuvchisidir. Uni faqatgina marokashlik yozuvchi emas, balki marokash-fransuz yozuvchisi deya e'tirof etishimizga sabab esa, u bir necha yillardan buyon Fransiya yashaydi va o'z ijodiy faoliyatini o'sha yerda, fransuz tilida olib boradi. Adib fransuz tilida ijod qilishiga qaramasdan uning asarlaridagi, romanlaridagi badiiy g'oyalar, qahramonlar xarakteri, tuyg'u-kechinmalari arab madaniyati bilan sug'orilgan. Yozuvchi marokash-arab xalqi haqida kuylaydi, ularning bu hayotda boshdan kechirgan, yashab o'tgan turmush kechinmalari haqida so'z yuritadi, xoh o'z yurtida bo'lsin, xoh musofirchilikda bo'lsin, arab millatiga mansub qahramonlarning tuyg'ulari bilan hisoblashadi. Maqolada ana shu yozuvchining o'z romanlarida murojaat qilgan mavzulari bayon qilinadi.

Kalit so'zlar: Marokash adabiyoti, fransuzabon arab adabiyoti, Toxir Benjullun, romannavislik, roman mavzulari, motivlar.

Аннотация. *Арабская литература обладает глубокой историей и богатым культурным наследием. Её развитие, берущие начало с древнейших времён, стало результатом как внутренних факторов — таких как развитая культура слова и устные традиции, — так и внешних влияний, включая исторические потрясения, взаимодействие с иными цивилизациями и социокультурные процессы. Одним из ярких и самобытных направлений в арабской литературе является марокканская литература. Современная марокканская литература формируется в двух основных руслах — арабоязычном и франкоязычном.*

Многоязычие становится важнейшей особенностью марокканского литературного пространства, особенно после колонизации страны Францией и Испанией в 1912 году, что оказало значительное влияние на языковую и культурную политику.

Доминирование французского языка в образовании и издательской сфере привело к активному развитию франкоязычной литературы в стране, в то время как арабоязычное литературное производство испытывало определённые трудности. Тахар Бен Джеллун, будучи писателем марокканского происхождения, нашёл свою творческую платформу во Франции. Его произведения, написанные на французском языке, тем не менее, глубоко проникнуты духом арабской культуры. Тематика романов, характеры героев, их внутренние переживания — всё это отражает реалии марокканского общества и проблемы, с которыми сталкиваются арабы как в пределах своей страны, так и в эмиграции. Особое внимание в статье уделяется анализу ключевых тем, мотивов и идейной направленности его литературного творчества.

Ключевые слова: марокканская литература, франкоязычная арабская литература, Тахар Бен Джеллун, романистика, тематика, литературные мотивы.

Abstract. Arabic literature is distinguished by its historical depth and rich cultural scope.

Its development, dating back to ancient times, can be attributed both to internal factors — such as a strong tradition of oral and written expression — and to external influences, including historical events, cultural exchanges, literary relations, and socio-political dynamics. One of the most vibrant and distinct strands within Arabic literature is Moroccan literature. Modern Moroccan literature can be categorized into two main branches based on language: Arabic-language Moroccan literature and French-language Moroccan literature. A notable feature of Moroccan literary identity is its multilingualism. Following the colonization of Morocco by France and Spain in 1912, the development of Arabic-language literature significantly declined due to colonial policies that limited Arabic-language education and publishing opportunities. In contrast, the proliferation of French and Spanish schools facilitated the spread of Western culture and the rise of a French-educated intellectual elite. Consequently, a substantial portion of literary and scholarly output began to appear in French, and to a lesser extent, Spanish. Tahar Ben Jelloun, a Moroccan-born author, is a prominent representative of this dual heritage. Though he writes in French and has long resided in France, his literary works are deeply rooted in Arab cultural and emotional sensibilities. The themes of his novels, the psychological complexity of his characters, and their lived experiences reflect the realities of Moroccan life. Whether situated within the homeland or in exile, Ben Jelloun's protagonists navigate identity, displacement, and cultural memory, offering a poignant insight into the Arab experience. This article examines the key topics and discusses the themes that the writer addresses in his novels.

Keywords: Moroccan literature, Francophone Arab literature, Tahar Ben Jelloun, novelistic themes, literary motifs, cultural identity.

Kirish. Marokash fransuzabon adabiyotining asosiy rivojlanish bosqichi XX asrning 40-50 yillaridan boshlanadi, ya'ni mamlakatda siyosiy va ijtimoiy muammolar qaynab yotgan bir

davrga, shuningdek mustaqillik uchun kurash ketayotgan bir paytiga to‘g‘ri keladi. Fransuz tilida yozilgan Marokash adabiyoti romanlari global muammo va mavzularni o‘rtaga tashlashi bilan xarakterlanadi. Marokashlik arabiyzabon adib Muhammad Xaznadar Shazaliy shunday deb qo‘shimcha qiladi: “Fransuzzabon arab adabiyoti o‘zlikni anglash, individuallik, multikulturalizm, g‘arblashuv, Marokash ekzotikasi, ijtimoiy va siyosiy mavzularni muhokama qilishi bilan e‘tiborga molikdir. Bu xususiyat bu turdagi adabiyotlarning modernistik Fransiyada alohida o‘rin egallashi va ko‘plab mamlakatlarda mashhur bo‘lishiga omil bo‘lib xizmat qildi”¹. Yana Marokash fransuzzabon adabiyoti ijod maydonida rang-barang va qiziqarli ekanligi, estetik va madaniy tuzilmalari xilma-xilligi bilan, nafaqat Marokash haqida, balki umuminsoniy qadriyatlarni tarannum etishi, gumanistik xususiyatlari bilan ham ahamiyatli. Marokash fransuzzabon adabiyotining ko‘zga ko‘ringan namoyondasi — Toxir Benjullun bir necha xalqaro va mahlliy mukofotlarga sazovor bo‘lgan. Uning romanlarida muhojirlik muammosi yetakchilik qiladi, shu bilan birga muhim ijtimoiy muammolarni ko‘tarib chiqishi bilan ahamiyatlidir.

MATERIALLAR VA METODLAR. Marokash fransuzzabon adabiyoti vakili, romannavis Toxir Benjullun romanlarining mavzu ko‘lami va mazmun-mohiyatini o‘rganish maqola maqsadini tashkil etadi. Toxir Benjullun ijodiy faoliyatini o‘rganish, romanlarida ko‘tarilgan dolzarb ijtimoiy, tarixiy, siyosiy masalalarni tahlil qilish tadqiqot vazifasi sanaladi.

Maqolada Toxir Benjullunning bir qator romanlaridan foydalaniladi.

Tadqiqot ishida yozuvchi romanlari bevosita hayoti bilan bog‘liqligi, asarlarida avtobiografik xususiyatlar mavjudligi sababidan ham eng avvalo biografik metoddan foydalaniladi. Shuningdek, romanlar tahlili jarayonida qiyosiy-tarixiy, qiyosiy-tipologik, kompleks tahlil metodlaridan foydalaniladi.

NATIJALAR. Arab fransuzzabon yozuvchisi Toxir Benjullun ijodi sermahsul va rang-barang bo‘lib, uning boy ijodiy merosi hisoblangan romanlarida u turli mavzular haqida yoritib beradi. Romanlarida arablar hayoti, turli jabhalar haqqoniy ochib berilgani boisidan ham g‘arb adabiyotida yuksak baholanadi. Bundan tashqari Toxir Benjullun falsafa atroflicha boxabar bo‘lgani, hijrat qilishidan avval falsafa fanidan dars bergani uchun ham uning asarlarida, g‘oyalarida, bayonda, qahramonlar nutqida falsafiylik ufurib turadi.

Toxir Benjullunning eng muhim romanlari: “Haruda” (1973-yil), “Eng uzun uzlat” (1981-yil), “Oqil Moha va ahmoq Moha” (1981), “Qum bola” (1985), “Qadr kechasi” (1987-yil), “Tanjerda jim kun”, “Vatan”, “Xato kechasi” (1996 yil), “Miskinlar tushishdi” (1997-yil), “Yo‘q kishining namozi” (1998-yil), “O‘sha porloq zulmat” (2001-yil), “Yara tuzalib ketsin”, “Oilaviy baxt” “Onamning xotirasi zaiflashganda” (2006 yil), “Uchqun: Arab mamlakatlaridagi g‘alayonlar va unga ergashgan olov” (2011 yil), “Yo‘q qilish” (2014-yil), “O‘n kecha va hikoyachi” (2016-yil), “Farzandlarimizga tushuntirayotganimizdek terrorizm” (2017-yil), “Vaqtinchalik nikoh” (2017-yil), “Ikki singan ko‘z” romani (2017-yil). “Jazo” (2018-yil), “Kasablanka oshiqdari” romani (2024 yil). T. Benjellun “O‘sha porloq zulmat” romanini yozganida, siyosiy mahbusning xotiralari orqali o‘sha qorong‘u davr voqealarini jasorat bilan

إدريس الشرايبي. الطاهر بن جلون. الأدب المغربي المكتوب باللغة الفرنسية جزء من الأدب الفرائفوني الحداثي. // بيان اليوم. - المغرب، 2010

qalamga oldi. Ushbu og'riqli romani orqali yozuvchi dunyo bexabar bo'lgan Marokashdagi siyosiy mahbuslar holati, sharoitini yoritib beradi.

Toxir Benjullun 40 yildan buyon ijod qilib kelayotgan Marokashning old romanchisi, esseist va jurnalisti bo'lib, 1973 – 1987 yillar Benjullun hayotidagi, ijodidagi eng muhim davrlardan hisoblanadi. Chunki bu davr mobaynida u “Haruda”dan boshlab “Qadr kechasi”gacha bo'lgan romanlarini yozgan. “Haruda” romanida Benjullun zamonaviy roman tuzilishini o'zgartiradi va shaklini deyarli butunlay qaytadan tuzadi. Bu roman yozilishi muallif boshdan kechirgan voqealar, ma'lum darajada jarohatlar, erkinlik, ijodga bo'lgan istagi bilan chambarchas bog'liq. “Haruda”da she'riyat ham o'z o'rniga ega, roman davomida yozuvchi erkin she'rlar bilan voqealarni davom ettiradi va o'sha davr roman talablari, chegaralaridan oshib ketadi. “Haruda” — Tahar Benjullunning ilk yozilgan romanlaridan biri. U vaqt va makondan uzilgan falsafiy roman bo'lib, yozuvchi tarixiy lahzalarni ramziy obrazlar orqali tiklab, o'zining chuqur ijtimoiy-siyosiy tanqidini o'ziga xos badiiy va she'riy uslubda ifodalaydi. Romannavis ushbu uzilish orqali vaqt va makonni tarixiy kontekstda ifodalaydi. Tarixiy, afsonaviy shaxslar va ramziy obrazlar voqealarga kirib keladi. Ular muallif uchun o'z g'oyalarini shakllantirishga xizmat qiladigan vosita bo'lib xizmat qiladi. Bu g'oyalar esa o'zida kuchli ijtimoiy-siyosiy tanqidni o'zida aks ettirgan, uni jamiyatga chuqur kirib boruvchi, ijtimoiy taqiqlarini, ruxsatlarini, an'analarini o'rganuvchi bir ko'rinish desak ham bo'ladi. Muallifni badiiy roman san'atining eng yuqori bosqichlariga olib chiqadigan jihatlardan biri — bu asar strukturasidir. U o'quvchini shunday bir matnga olib kiradiki, ba'zi sahifalar matni she'riy nasr — saj' ko'rinishida.

MUHOKAMA. Yozuvchining “Eng uzun uzlat” kitobi ham adibning ilk romanlaridan biridir, u muhojirlikning ilk yillarida yozilgan. Toxir Benjullunning bu asari, Fransiyada yashab, o'z yurtidan tashqarida kunlarini ko'rishga harakat qilayotgan marokashlik muhojirlarning tashvishlari, ularning jismoniy zo'riqlashlari, fransuz jamiyatida yuzaga kelgan ijtimoiy chetlanish – irqchilik natijasida yuzaga kelgan begona jamiyatdagi uzoq muddatli yolg'izlik hissini o'quvchiga bayon qilib beradi. Muallif ushbu uzlatni bayon qilar ekan shunday deydi: “Ba'zi erkaklar o'zlarining mehnat kuchini sotish uchun o'zlarini surgun qilishga majbur bo'ladilar. Bu asnoda esa milliy, oilaviy, madaniy, hissiy muhitlarini, jinsiy hayotlarini tark etishga majbur bo'ladilar. Fransiyada esa ularni insoniylikni inkor etuvchi kapitalistik tizim, muhit qarshi oladi.

Bu tizim esa muhojirlarning na hissiy va na jinsiy holatlari bilan hisoblashadi. Muallif aytadiki, bu hissiy yo'qotish kundalik hayotda o'zini majburiy tiyish va hatto insonning kuchli jinsiy ehtiyojlarining bostirilishi, moddiy qashshoqlik – ish sharoitlari, turar joy barchasi ayovsiz muhojirlikning hammaga oshkor, ma'lum bir tarafidir. Ammo kamroq ko'rinadigan va kamroq tilga olinadigan boshqa bir qashshoqlik ham bor. Bu — yolg'izlik qashshoqligi. Bu ularni ko'chada, xonada, uxlayotgan paytda ta'qib etadi. Bu haqda hech gapirmaydi. Bu haqida og'iz juftlab so'zlanmasligining ikki sababi bor. Birinchidan, ular yashayotgan baxtsizlik darajasini o'lchash qiyin; ikkinchidan, muhojirlikdagi kuchli o'zini jinsiy bostirish muhojir ishchilardan ham ko'ra, balki keng jamoani ko'proq tashvishga soladi. Shuning uchun hech kim bu haqida so'zlamaydi”².

² kotobati.com

Yolg'izlikda unutilgan muhojir ikki ziddiyatli obrazga aylantirilgan: biri – jinsiy tajovuzkor, ikkinchisi – shaffof, bor-yo'g'i ishlab chiqarish elementi sifatida mavjud bo'lgan inson. Uning istaklari va hissiyotlari inkor etiladi. Bir tomondan, undan qo'rqishadi va uni quvib, hattoki o'ldirishga harakat qilishadi. Ikkinchi tomondan esa, u go'yo mavjud emasdek, uning murakkabligi va o'ziga xosligiga hech qanday e'tibor berilmaydi. Toxir Benjullun ushbu ziddiyatli obrazni kitobda marokashlik muhojirlar bilan o'tkazgan suhbatlaridan keyin, aynan ularning orqali hayoti orqali ochib beradi, chunki ular bu holatni hayotda yashagan, yashashmoqda va shu og'riqdan azob chekmoqda.

“Qum bola” romani Toxir Benjullunning eng mashhur va ko'pgina mukofotlarga sazovor bo'lgan asarlaridan biri hisoblanadi. U mustamlakachilikdan keyingi Marokash davrida sodir bo'lgan voqealarni qamrab oladi. Asarda jamiyat milliy identitligidan tortib, umumiy muhitgacha – urf-odatlar, patriarxal tuzum, hamda mustamlakachining yurt tarixini va madaniyatini o'zgartirishga bo'lgan urinishlari barchasi tasvirlanadi. Benjullunning hikoyalarni realizmga yaqin, ammo magik realizmga moyil, bu asar she'riy tilda – fransuz tilida yozgan. Asarda badavlat savdogar Haj Ahmad Sulaymon oilasi hikoya qilinadi. U yetti qizning otasi bo'lib, sakkizinchi farzandining albatta o'g'il bo'lishini istab, buni qasam ichib aytadi. Ammo xotini yana qiz tug'adi.

Shunda u bu haqiqatni yashirib, hammaga o'g'il tug'ilganini e'lon qiladi va katta bayram tashkil etadi. Qiz farzandiga Muhammad Ahmad deb ism qo'yadi va uni o'g'il sifatida tarbiyalaydi, hattoki vaqt o'tishi bilan o'zi ham bu yolg'oniga ishonib qoladi. Hatto u bu sakkizinchi qizni ammasining aqli zaif qiziga uylantiradi. Zahro Muhammad Ahmad o'zini erkak sifatida ko'rishga odatlanadi, avvaliga erkaklarga xos ustunlik, kuch va hokimiyat bilan faxrlanadi. Opa-singillari va onasiga ustunlik bilan qaraydi. Biroq voyaga yetgach, o'z shaxsiyati va jinsiyati o'rtasidagi chalkashlikni his eta boshlaydi va o'zligini anglash yo'lida ichki azob-uqubatlarga yuz tutadi. Romanning o'ziga xosligiga to'xtalib o'tadigan bo'lsak, asar voqealari boshida sayohatchi bir erkak tomonidan hikoya qilinadi. U go'yoki “hikoyachi” (hakawati) bo'lib, tinglovchilarning e'tiborini jalb qilish uchun hikoyasini doimo shunday so'zlar bilan boshlard: “Sir mana shu sahifalarda yashiringan, so'zlar va tasvirlardan iborat bu daftar — obro'li va e'tiborli bir shaxsning kundaligi. U uni menga vafot etishidan oldin ishonib topshirdi va bu yozuvlarni faqat o'limidan qirq kun o'tgach o'qishim kerakligini uqtirdi, chunki shunda uning ruhi tiriklar olamidan butunlay ketgan bo'ladi. Qirq birinchi kechada daftarning sahifalarini ochdim.

Avvalida yozilgan satrlar va jummalarni tushunmadim — ular sehrli belgilar kabi edi.

Ammo birinchi sahifani o'qiganimdan so'ng, hamma narsa asta-sekin ayon bo'la boshladi.

Hayrat ko'zlarimdan yosh bo'lib oqdi, yuragim esa zo'r zarb bilan urar edi, chunki qo'limda noyob bir kitob bor edi — u uzoq kechalar davomida yozilgan hayot haqidagi bir sirni o'z ichiga olgan, sahifalari katta bir tosh ostiga yashirilgan va farishtalar tomonidan qo'riqlanadigan kitob. Bu kitobni poklar va aql egalaridan boshqasi o'qiy olmaydi”³. Voqealar rivoji aynan shu hikoyachining tilidan bayon qilinadi.

“Qadr kechasi” romani – bu “Qum bolasi” romanining ikkinchi qismi hisoblanadi.

³ <https://www.albayan.ae/paths/books>

Yozuvchining Gonkur mukofotini qo‘lga kiritgan "Laylat al-Qadr" romani aslida ikki to‘liq roman bo‘lib, ular qisqa vaqtda, 1985 va 1987-yillarda nashr etilgan. “Qadr kechasi” romani esa avvalgi romanining davomidir va bu roman muborak “Laylat al-Qadr” kechasida boshlanadi.

Bu kechada otasi hayotdan ko‘z yumadi va o‘g‘lini chaqirib, unga oilani barcha sharaf va jasorat bilan asrab-avaylashni so‘raydi. Ammo yosh bola o‘zi erkakmi yoki ayolmi degan savolga javob topa olmaydi. Tashqi ko‘rinishda o‘zini erkakdek tutsa ham ichki ayolligini yashira olmaydi. U o‘zini ismi va jasadi ichra mahbusdek his qiladi. Otasi vafot etdi, opa-singillari turmushga chiqdi, lekin u hali ham devorlar orasida qolmoqda. U o‘z hayotidagi muammo haqida o‘ylab, "Men o‘z ismim va tanam bilan bog‘liq muammolarni yashirdim, otam meni ayol sifatida emas, balki erkak sifatida ko‘rishni xohlagan, lekin bu Allohning irodasi, men buni hech qachon inkor qilmayman", – deb qaror qiladi. Va nihoyat, u yurtidan ketishga qaror qiladi, erkaklik kiyimlarini yechib, o‘zining haqiqiy ayol bo‘lishini istaydi, sahrolarda kezadi. Uning orzusi – o‘zligidek ayol sifatida yashash. U o‘zining yangi hayotini boshlashga qaror qiladi va o‘z-o‘ziga “Men bilardim, ortimda ajablanarli hikoyalarni qoldirishimni bilardim”⁴, – deb aytadi.

Toxir Benjullun o‘zining aksariyat romanlarida muhojirlik – hijrat mavzusini, o‘zga yurtga moslashishdagi qiyinchiliklarni va o‘z vatanlarini, ayniqsa Marokashni tark etgan kishilarning yashash, turmush sharoitlarini yaxshilab, yo‘lga qo‘yib olganlaridan keyin, doimo qaytish orzularini tasvirlaydi: “Din, ijtimoiy tushunchalar, til, turmush tarzi, bolalik xotiralari, mansublik hissi — bularning barchasi odamning ichki chalkashliklarini yanada kuchaytiradi, ichki savollarini ko‘paytiradi. Ustiga ustak farzandlar tug‘iladi... Farzandlar – ular “Fransiya”da tug‘ilgan, vatanga oid hech qanday xotiralari yo‘q, va ota-onasi ularga singdirmoqchi bo‘lgan hayot tarzi hamda ijtimoiy qadriyatlarni qabul qilishmaydi. Muhammad o‘z yuragidagi osoyishtalikni yo‘qotadi. Bu farzandlar – ular yashayotgan hayotlari boshqa. “Men ruhiy kasalliklar shifokoriga boraman va unga shunday deyman: Men kasalman, chunki farzandlarimni yaxshi ko‘raman. Qanday dori ichishni maslahat berasiz? Oilaviy muhabbatga qarshi sirop ichishim kerakmi yoki beshta farzandim borligini unutish uchun dorilar ichaymi? Ulardan biri – qizim bizning madaniyatimizga, dinimizga, vatanimizga begona bo‘lgan odam bilan ketgan. Men axir ularni tarbiyalash uchun hamma narsani qildim...”⁵ Nafaqaga chiqqach, Muhammad vatanga qaytadi... Lekin u yerda ham u osoyishtalik topa olmaydi. Yozuvchining “Vatan” romani muhojirlik qismatiga bag‘ishlangan, u butun umr o‘z diyoridan ketib Fransiyada yashaganligi uchun ham, yana bu yerda yashab o‘zga yurtga “el bo‘lmagani”, hatto fransuzabon yozuvchi bo‘lsa ham, uni fransuz adabiyoti ijodkori sifatida to‘liq qabul qilinmagani albatta izziz ketmas edi. U muhojirlik haqida shunday deydi: “Biz hamma joyda muhojirlar davrida yashayapmiz va ularning sababi mustamlakachilik siyosati, qoloqlik va irqchilik siyosatidir. Endi biz bu sabablarga iqlim muammosini qo‘shamiz. Fransiyada immigratsiya to‘g‘ridan-to‘g‘ri mustamlakachilikning natijasi edi. 1940, 1950 va 1960-yillarda fransuzlar o‘z fabrikalarida ishlatish va ishchi kuchi olish uchun Jazoir, Marokash va Tunisga kelishdi. Fransiya hukumati muhojirlar va ularning oilalarini insonparvarlik nuqtai nazaridan birlashtirishga qaror qildi.

⁴ takweenkw.com

⁵ الطاهر بن جلون. الأدب. -المغرب.:المركز الثقافي في العربي، 2010. - ص.160.

Ishchi erkaklar o'z xotinlari va bolalarini olib kelish huquqiga ega edilar va shu paytdan boshlab Fransiyada yangi avlod tug'ilishi boshlanadi va yangi avlod paydo bo'ladi. Immigrantlar, muhojirlarning bolalari bu masaladan qattiq azob chekishdi va ular o'zlarini to'g'ri taniy olishmadi va qabul qilishmadi, qoloq maktablarda o'qishdi va oxir-oqibat ikkinchi darajali fransuz bo'lishdi⁶. Adib o'zi, shu bilan birga vatandoshlari yashagan muhojirlik hayoti og'riqlarini batafsil bayon etadi.

“Onamning xotirasi zaiflashganda” adibning 2006-yilda yozilgan romani avtobiografik roman bo'lib, unda yozuvchi Tahar Benjullunning onasi alsgeymer kasalligiga chalingani haqida hikoya qiladi. Muallif onasining xotiralari ichida sarson bo'lib qolganini ko'rib, o'zi qanday ruhiy azoblarni boshdan kechirganini so'zlaydi. Onasi hozirgi vaqt bilan o'tmishni aralashtirib yuboradi, xotirasi chalkashliklarga to'la – farzandlari, qizlari va nabiralarini ajrata olmaydi.

“Lalla Fotima” – bu keksayib qolgan ayolning ismi. Uning o'g'li – muallif – onasining hayoti, bolaligi va uch marta turmushga chiqqani haqida so'zlaydi. U birinchi eridan qisqa fursatda beva qoladi – u kishi tif kasalligidan vafot etgan. Ikkinchisi esa katta yoshdagi kishi edi.

Uchinchi eri esa Fotima homilador bo'lgach, birinchi xotinidan ajrashgan. Sababi, u birinchi xotinini bepust deb hisoblagan, chunki ikki yillik turmush davomida farzand ko'rmagan.

Ammo bechora ayol keyinchalik boshqa kishiga turmushga chiqib, ilk tug'ruqda egizak o'g'il farzandlar dunyoga keltirgan va yillar davomida jami o'n uch nafar farzandni dunyoga keltirgan. Lalla Fotimaning hayoti oshxona, uy tozalash va bolalarni parvarishlash bilan o'tgan. U savodsiz bo'lsa-da, nodon emas – hayotdan o'rganib yashagan. Farzandlariga bo'lgan sevgisini ularga sevimli taomlarini pishirish orqali ifoda qilgan. Uning yagona orzusi – seviklilaridan birortasini yo'qotishdan oldin vafot etish. Chunki u ular uni yo'qlab yig'laganini, o'zi esa ular uchun ko'z yoshi to'kmasligini xohlaydi⁷.

Toxir Benjullun romanlarida bayon etgan tinchlikparvar g'oyalari uchun ham 2011-yilda Tinchlik bo'yicha Erix Mariya Remark Nobel mukofoti laureati bo'ladi. Darhaqiqat Toxir Benjullun mahoratli, sermahsul va iste'dodli yozuvchi, romannavisdir. U asarlari, romanlari, she'r va hikoyalari orqali Marokash arab adabiyotini o'ziga xos rakursdan ochib bera olgan, aynan fransuz tilida ijod qilishi bilan arab olamini o'z qalami bilan dunyoga tanita olgan arab-fransuz adibi.

“Oqil Moha va ahmoq Moha” romani bir murakkab, isyonkor ayol siymosi bilan tasvirlanadi. Bu obrazni ramziy ma'noda Marokashda joylashgan Fes shahriga ham qiyoslashadi. Toxir Benjullunning yana bir muhim kitoblaridan biri – u ham arab, ham fransuz tillarida yozilgan “Yo'q kishining namozi” kitobidir. Bu romanda kamsitilish, o'lim haqida uzoq va og'riqli mulohaza qilinadi, o'zida ham diniy, ham tarixiy mavzularni qamrab oladi. Ba'zilar bu romanda avtobiografik xususiyatlar mavjudligini, Toxir Benjullun Marokashda falsafadan dars bergan o'qituvchi hayoti – ya'ni o'z hayotini bayon qilganini aytishadi.

⁶ Yasemin Kalyoncuoglu, Muhammed Yusuf. هدف إسرائيل مسح الفلسطينيين عن الوجود. Anadolu Agency <https://www.aa.com.tr/ar/3171545/الوجود-مقابلة-عن-الفلسطينيين-مسح-إسرائيل-عن-الوجود>

⁷ foulabook.com

Noma'lum qahramon Fes shahrida tug'ilgan oddiy kishi, u tarix va materializmdan oshib o'tmoqchi bo'ladi va o'z iztiroblari bilan kurashadi.

“Tanjerda jim kun” kitobida esa Muxtor ismli, epidemiya, o'lim va siyosiy tartibsizliklar fonida tug'ilgan oddiy, gapira olmaydigan, soqov bola haqida hikoya qiladi. Siyosiy ozodlik istayotgan, o'z siyosiy ovozigaga ega bo'lishga intilayotgan qahramon Fesning qarshilik va isyonkor tarixiga quloq soladi. Romanda yozuvchi qahromon tilidan o'z falsafiy qashlarini ochib beradi.

XULOSA. Toxir Benjullunning asarlari mavzu ko'lamini jihatidan keng va xilma-xilliligi, asarlari, she'r, roman va hikoyalari folklor va mo'jizaviy tabiati bilan ajralib turadi. U “Qadr kechasi” romani uchun Fransiya Gonkur mukofotiga sazovor bo'lgan. T. Benjelloun - hozirda Parijda yashaydigan yozuvchi, shoir, jurnalist, dramaturg va psixiatrdir. U yigirmadan ortiq kitob yozgan, uning asarlari o'nlab tillarga tarjima qilingan. Benjellunning asarlari turli mavzularni yoritadi, jumladan, yozuvchi irqchilik va immigratsiya, Marokash va Fransuz identifikatsiyasi, xalq og'zaki ijodi, ko'p tillilik, ayol mavzusi, gender mavzusi, mustamlakachilik, siyosiy va diniy mavzular, zulm, ijtimoiy muammolar kabi mavzularda qalam tebratgan.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. О.А.Власова, А.Б. Дербисалиев, С.В. Прожогина. «Литература Марокко». — М., 1993.
2. Джугашвили Г.Я. Литература Марокко: Литература на французском языке. - Литературы Африки. — М., 1979.
3. Прожогина С.В. Франкоязычная литература стран Магриба. М., 1973.
4. الطاهر بن جلون. الأدب. -المغرب. :المركز الثقافي في العربي. 2010
5. إدريس الشرايبي. الطاهر بن جلون. الأدب المغربي المكتوب باللغة الفرنسية جزء من الأدب الفرانكفوني الحديث. // بيان اليوم. - المغرب، 2010